

A békesség és szelídség költészete

Dér Zoltán

STEVAN RAIČKOVIĆ: KASNA JESZEN, LYKOS KÖNYVKIADÓ, ZÁGRÁB, 1958.

Csak olyan szerényen jelent meg nemrég a könyvkereskedések kirakataiban Stevan Raičković negyedik kötete — tízévi költői termésének gyűjteménye — mint nyolc évvel ezelőtt az első. De már pusztán megjelenésével is nagy érdeklődést keltett a versolvasók aránylag kisszámú táborában és az irodalmi körökben, aminek legfényesebb bizonyítéka, hogy az idei októberi díjak egyikét neki ítélte a bírálóbizottság. Hiszen első három könyve nemcsak hogy nem maradt visszhangtalan, hanem tehetsége és elhivatottsága egyenesen a délszláv költészet élgárdájába emelte ezt a sajátos hangú fiatal költőt. Érthető hát, ha a líra terén egy-két gyöngébb termésű esztendő után a „Késő nyár” irodalmi életünk igazi eseménye, ha nem is olyan nagy, mint annak idején Davičo »Dal«-a, Čopić »Áttörés«-e, Konstantinović »Add meg nekünk ma” és Čopić »Gyökerek” című regénye volt. Már csak azért is, mert mindannyiun-

kat érdekelt, tovább tudta-e Raičković fejleszteni másoktól annyira elütő, sajátos finom költészetét. Fokozott kíváncsisággal nyúl hát az ember legújabb kötete után, nem azért, hogy megállapítsa jelentőségét és helyét a jugoszláv irodalomban, — hiszen azt már az arra hivatottak elvégezték —, hanem hogy még teljesebben, még plasztikusabban kirajzolódjék előtte költői arculata.

Nem véletlen, hogy a gyermekkori, háborús emlékeket idézgető „Gyermekkor” utolsó előtti két versében a füvek, a kövek, a madarak, a csend távoli, jól ismert világának üzenetét hozza.

*Magammal viszem a menetelésekkor
berekedt elvtársak sóhaját,
az ökölboszorult, kemény kezeket, a
sárgaságtól összezsuklókat...*

énekelte akkor még szinte programszerűen, de alig néhány oldallal arrább már lehiggadnak a túlfűtött sorok, nyugtalan, szaggatott lihegése, zihálása csillapul, hangja elhalkul, elfinomul, mintha a füvek, levelek szívverése egy új világ sajátos szépségeit, különös ízeit tudatosította volna benne. Második kötete a legbeszédesebben bizonyítja, hogy a füvek, kövek tanították meg beszélni, de hallgatni is. Ezért vártak sokan hanyatlást harmadik versgyűjteményétől,

mert úgy gondolták, hogy nem tud majd kilépni a magányból, göröngyökkel, csillagokkal körülhatárolt világából. Félték, hogy a modoros kamaszságtól, kérkedő formacsillogtatástól megszabadult, frissen zengő líra elsekélyesedik és a csöndes lemondás, akarat nélküli bele-törődömség olykor színes, de valójában mégiscsak vértelen költészetté válik.

Milyen kellemes érzés volt három évvel ezelőtt meggyőződni ennek az ellenkezőjéről! S milyen jól esik most ismételten megbizonyosodni e talán nem is egészen indokolatlan félelem alap-talanságáról!

Igaz, egész költői oeuvre-jének föl-mérésekor még szembeötlőbb, mint ed-dig, hogy nem mond semmi rendkívülit. De annyi finomsággal vetíti ki magából, olyan közvetlenül fejezi ki bogarakra, fákra leegyszerűsített világát, hogy az már igazi költészet, méghozzá a javából! Érző szívvel hallgatja a fűszálak szívve-rését, a szél suttogását, a föld vajúdo fájdalmát, s mély élményei meggyőző erőt kölcsönöznek szavainak. Raičković szenvedélyesen szereti a csendet, mond-hatnók a csend szerelmese, a csendben tisztul meg, de nem azért, mintha meghasonlott volna önmagával és a világgal, mintha kibékíthetetlenül bír-kózna a sorssal, mintha azt várná, hogy a szomorúság, a csalódás költővé érlel-je, hanem egyszerűen azért, mert el sem tudná nélküle képzelni az életet. Számára az egyedüllét, a magány életszükséglet, az egyetlen elfogadható életforma, mert csak olyankor éli iga-zán önmagát, ha megtisztulhat a világ zajától, és nyugtalan sejtelmeivel egye-dül maradhat a tűző nap alatt, hogy a maga egészében érezze és élje az életet. Nem akar ő földrengető, tombo-ló vihart előidézni, csupán mélyen, emberien magába nézni. A békeség, szelidség és jószág lírája ez, strófáit mindúntalan friss szépségek hatják át, az alapélmény lenyűgöző heve teszi lüktetővé, hitelessé, akár hosszú lélek-zetű szabadverset, akár pedánsan, for-mahűen kidolgozott szonettet ír:

Megállok és keresek moqamban egy szót, egészen egyszerűt,

Mely kibuggyan, majdnem mint a léleg-zeted, ha alszol,

És van benne valami földöntúli, gyön-géd és észrevétlen,

És benne van a levelek hajlékony tör-zse, a kövek nyugalma.

Megállok... és keresem a szót. És amikor megtalálom,

Hallgatom hosszan sötét hangom a levelek alatt,

És látom:

Csak a fénysugár és az én hangom remeg a levegőben.

És újból elmerül a szavam, valahová. Nem tudom, hová merül el. Eltűnik.

Ha a szél elvinné valamelyik szívbe, hogy susogjon, mint a szerelem levele.

(Hallgatom a hangom a levelek alatt)

Ez pedig nem kevés. Hiszen kiegyen-súlyozott verset írni mindig is a forma és a tartalom olyan egységét, a mon-danivaló olyan finomságát, élményszerü-ségét jelentette, amit más irodalmi műfaj nem tudott, nem tud adni. Még inkább ezt jelenti manapság, a regény-kultusz korában, amikor a mesterség-beli avatottságon fölül föltétlen alkotó készséget és öntudatos költői kiállást követel. Mert a vers mind gyérebb közönséghez szól, a hamis hangok csak még inkább rontják a költészet amúgy is alaposan megrongált hitelét.

Raičković kötetének megjelenésekor nem kell ettől félnünk. Mert nem pa-piros költészet ez, nincsenek benne közhelyek, még kevésbé erőltetett szó-játékok. Ellenkezőleg, éppen az önmeg-tagadás és a fegyelmezett szóhasználat a költő legnagyobb erénye. Ez minden egyes versének sava-borsa, s ha néha-néha gazdag hangszerelésű strófaiban magával is ragadja valamilyen panthe-isztikus földiség, lényegében sűrített, modorosság nélküli, tömör, összevont líra ez. Raičković — amennyire csak lehet — elmerül a csend, a nyugalom titokzatos világában, hogy megismerje a rejtelmes emberi mélységeket. Érzé-keny lelke mindenre megreteg, mint a levél a fán, mélyen elgondolkozik a világ apró dolgain, olyannyira, hogy ez már szinte sajátos, mindenkitől meg-különböztető vonásává vált. Sokakat ta-lán zavar tartózkodó hangja, valahány-szor az életöröm magától értetődő átlé-nyegítését vetíti ki játszi könnyedséggel érzékeny lelkéből, s az is, hogy gondo-latársításai első olvasásra kissé elvon-tak. De ha megfejtjük a költői tömörség és sűrítettség nyitját, érthetővé, szem-léletessé válik a legérthetlenebbnek tűnő vers is. Nem lehet az ilyen lírát közönnyel olvasni, megigéz és arra készlet, hogy felejthetetlen élményként dűnnyögjünk magunkban. A szavak muzsikája érdeklődést kelt még abban is, aki egyébként nemigen szokott ver-seket olvasni, de szereti a gondolati szépet.

...A napraforgók elkorhadtak a hótól
És a széltől,
És kevésnyit a madaraktól is. Az agya-
gos vízű, zavaros pocsolva
Kótyagos pilleként fölszállt a Napba.

A mulatságos béka
Elrepült a kéményen
Kelepelő
Gólya tolla alá. A palánkot ellopta
Alkonyaikor
Sok meggörnyedt vállú...

(Altató egy elfelejtett tájképrét)

Idillnek tűnhet ez, de sokkal több ennél, mert az impresszionista líra fordulatai, békítő idillizmus jellegzetes tulajdonságai mellett nem a hagyományos lírai akvarellal festi a növények, állatok lírai félálomban megalkodott tarka világát. Mert nem áll már félúton a város és a falu között. Amilyen élményt jelentett gyermekkorában az előbbi, annyira egyévi olvadt később az utóbbival. Nem tekint bizalmatlanul, gyanakodva maga köré, otthon érzi magát a városi aszfalton, mintha nem is a poros, sáros bácskai utcákon, a végtelen vajdasági rónákon nevelkedett volna föl. De azért érintetlenül megmaradtak benne az előző kötetekből jól ismert falusi élmények, ha át is gyúrta magában őket és higgadtan, érzélgősség nélkül, ám azért még mindig líraian, melegen idézgeti gyermekkori emlékeit. Ilyenkor a lehető legegyszerűbb, de művészi az. Jóleső érzés olvasni az ilyen kiegyensúlyozott, mélységesen emberi, kristálytisza költészetet, mégha egy kicsit naiv és egocentrikus is, mert őszinte, mert gyökerei a mi világunkból sarjadnak, mert a szó legnemesebb értelmében mai, mert költő nyelvezte bő hangszerelésű, formaérzéke hibátlan, mert kerüli a könnyű megoldásokat. Az ilyen költészetet nagyon lehet szeretni, idézgetni, mert bár a költő önmaga nevében szól, a saját élményét vetette papírra, s alig százötvenoldalas könyve 83 versében ott pihog előttünk a maga pőreségében, úgy

érezzük: mindent amit mond, mi magunk is átérettük már, csak nem tudtuk ilyen sokat sejtető sorokba sűríteni, a művészi teljesség meggyőző hitelességével átütő erejű vallomássá finomítani.

De Raičković nemcsak a szép szavak finom, meghitt hangulatok, apró témá-
ő leték, gondolatvallomások mesteri rögzítője, s a pillanatfölvételek, amelyek annyira finomak, akár a virágkelyhek: kilépett első kötete világából, hogy alaposabban föltárja előttünk fölsimert igazságát, az élet örök értékeinek megfejtett titkait, szépségeit, és mesterkélt-ségtől mentes, keresetlen hangon kivetítse a modern ember lelki világát. Az érett férfikor, a valóság megragadó élménye megérlelte amúgyis hajlékony hangját, még inkább fölborította költészete korlátait. Biztosabbá tette másoktól nagyon is elütő lelki alkatát, amelytől annyira távol áll a szinpla szemáizmus és az olcsó költői pátosz. Raičković az eredeti tehetségekre annyira jellemző könnyörtelen önkereséssel, szívós makacssággal kialakította saját esztétikáját, amelyre mindennek előtt az élmény igényessége, kemény önfegyelem, formai műgond, a mennyiségi minimum és a minőségi maximum jellemző. Még inkább magába és a világ felé fordult. S mivel e vonása igazi költői gondolkodásmóddal párosul és erőteljes, művészi hangon szólal meg, versei olvasáskor ledőlnek az emberek érzelemvilága közé épült válaszfalak.

Éppen ez a kérdésektől mentes, tömör, meglepő fordulatokkal, eredeti ötletekkel teli, bensőséges, olykor bölcseledő hang, ez az érett szemléletmód Raičković legnagyobb értéke. Négy kötetében lehetőleg finom lírájával ismeretlen szépségeket tárt föl előttünk, joggal várjuk hát tőle, a háború utáni fiatal költőnemzedék kétségtelenül egyik, ha nem a leizmosabbik képviselőjétől, hogy következő versgyűjteménye költői útja további kiteljesedésének, változó és változatlan alapvonásainak igazolása lesz.

